

Leva med björn

Friluftsliv i björnområden

2006

VILTSCADE
CENTER

FOTO: STEINAR WIKAN

honor i Sverige ner till Värmlands, Dalarnas och Gävleborgs län. I randområdena (Örebro, Västmanlands och Uppsala län) görs varje år observationer av björn. Spridningen söderut i landet går långsamt eftersom honbjörnar bara utvandrar några mil från det område de är födda i. Hanbjörnar kan däremot vandra mycket långa sträckor.

Björnar är vad man kallar allätare. På våren när de kommit ut ur idet äter de till stor del proteinrik föda som stackmyror, kadaver och slaktrester. När snön har smält undan går björnarna över till gräs och fjolårsbär och på försommaren tar de även älg- och renkalvar. Under hela sommaren äter de mest örter och hästmyror och när bären mognar äter björnarna enorma mängder bär. Sockret i bären omvandlas till en fettreserv som björnarna lever på när de ligger i ide. Eftersom björnar har ett stort energibehov är de ofta sysselsatta med att söka efter mat.

Björnen har ett väl utvecklat luktsinne och kan t ex känna doften av gamla nedgrävda kadaver på över två meters djup. Björnens hörsel är också bättre än människans. Synen däremot är inte särskilt bra. Björnen kan behöva använda alla sina sinnen för att få en bra överblick över en situation den känner sig osäker på.

En del människor vill gärna se en vild björn, medan andra känner oro för att möta en. När man rör sig i skog och mark i områden med björn är det bra att ha god kunskap om björnar och deras beteenden. På så sätt kan man oftast undvika oönskade möten med björn. Björnar undviker helst kontakt med människor, men ibland inträffar ändå möten. Björnar är inte farliga, men de kan bli farliga under vissa omständigheter.

Genom att känna till björnens beteende och kroppsspråk vet du hur du ska uppträda i olika situationer om du möter en björn. I den här broschyren beskriver vi björnen och olika björnbeteenden.

Vi ger även praktiska råd om vad man bör tänka på vid friluftaktiviteter som vandring, jakt, fiske, bär- och svamplockning eller annan verksamhet i skog och fjäll i björnområden. Texten är baserad på litteratur om och erfarenheter av brunbjörn i Skandinavien och Nordamerika.

Brunbjörn i Sverige

Den svenska björnpopulationen uppgick 2005 till ca 2 550 individer. Enligt beräkningar av Skandinaviska Björnprojektet är tillväxten ungefär 5 % per år. Stammen fortsätter alltså att öka långsamt och kommer så småningom att sprida sig till områden som inte haft björn på mycket länge, vilket också är de nationella målsättningarna i både Sverige och Norge. Idag finns fast förekomst av björn med reproducerande

Möten mellan människa och björn

Björnen är ett stort, intelligent och respektingivande djur. Den skandinaviska björnen är likafullt mycket skygg för människor och visar väldigt låg grad av aggressivitet mot oss, jämfört med björnar i andra delar av världen.

De allra flesta möten som ändå inträffar mellan björn och människa sker utan dramatik och konflikter hör till de absoluta undantagen. En grundregel för att ett möte mellan björn och människa inte ska leda till en konflikt är att se till att varken björn eller människa blir överraskade av ett möte. En björn kan känna sig hotad om en människa dyker upp snabbt utan att björnen först hört eller fått vittring av människan, vilket kan medföra att björnen reagerar med att försvara sig.

Utgrävt ide i en gammal myrstack.

Situationer som kan leda till konfrontationer mellan björn och människa

Vissa omständigheter kan leda till att en människa kommer väldigt nära in på en björn innan den ger sig av från en plats. Även i dessa situationer är det ytterst ovanligt att björnen blir så trängd att den till slut känner sig tvingad att försvara sig själv eller något annat genom en aggressiv handling.

Matad och tillvand björn Ju fler gånger ett djur lyckas få tag på mat i människors närhet desto vanare blir det att röra sig på kort avstånd från människor utan att vara särskilt skyggt. Denna tillvänjning, eller *habituering* kan leda till att djuret mister sin respekt för människor. En björn som förlorat respekten för människor kan utvecklas till en farlig björn. Matning av björn leder ofta till att björnen måste avlivas.

Hona med årsungar Björnhonor har en stark instinkt att försvara sina ungar. Om honan blir överraskad skickar hon upp ungarna i ett träd eller till en annan säker plats, samtidigt som hon försöker försvara dem mot någon som kommer för nära. Björnhonan har bra koll på sina ungar och det hör till de yttersta undantagen att en människa råkar hamna mellan honan och ungarna.

FOTO: MAGNUS KRISTOFFERSSON

Björn vid kadaver En björn som ligger på ett kadaver eller vid slaktrester kan välja att stanna på platsen eftersom den ogärna vill lämna maten till någon annan. I de allra flesta fall lämnar björnen ett kadaver då en människa närmar sig, men det har hänt att björnar stannat kvar för att försvara maten.

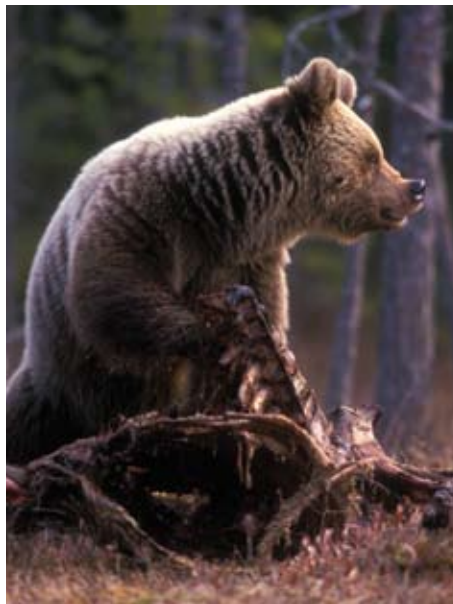

FOTO: MAGNUS ELANDER

Uppmärksam björn vid kadaver.

Björn vid idet Anledningen till att det har skett flera missöden vid iden beror inte på att björnen är särskilt retlig under en viss tid på året. Den har snarare valt att stanna kvar på en plats där den känner sig trygg istället för att gå undan. När människan kommit för nära har den inte haft annat val än rusa ut över personen som står vid idets öppning.

Hundar Närvaro av hundar kan leda till att björnen uppvisar hotande beteende, men detta är ganska sällsynt. Björnarnas uppmärksamhet och aggression riktas på hunden snarare än på människan.

Skadad björn Enligt samlade erfarenheter i Skandinavien finns det enbart en situation då björnen kan bli riktigt farlig och det är när den är påskjuten eller skadad på annat sätt. Detta är förstås särskilt viktigt att känna till för dem som överväger att skjuta på en björn eller som gör eftersök på skadade björnar (även efter trafikolyckor).

Vad signalerar björnen med sitt kroppsspråk?

Björnar signalerar tydligt hur störda de känner sig i en situation genom att visa upp olika beteenden som uttrycks i en bestämd ordningsföljd. Dessa signaler minskar risken för slagsmål med andra björnar. När en björn träffar på en människa visar den ofta upp flera olika beteenden för att demonstrera att den känner sig hotad. Vi kan lära oss att förstå björnarnas beteenden och tolka signalerna.

Lär dig läsa björnens kroppsspråk

Nedan beskriver vi hur en björn kan uppleva ett möte med människor, vilka beteenden som uttrycker det och vad beteendena betyder.

Björnen är nyfiken eller osäker

Björnen står upp på bakbenen, står still med nosen lyft och vädrar för att samla in dofter, närmar sig dig med huvudet högt och upprättstående öron eller springer ifrån dig, men återvänder för att kontrollera vem du är.

Björnen försöker få mer information om dig och kan behöva använda flera sinnen för att få en bra överblick över en situation den känner sig osäker på. Dessa beteenden är inte tecken på aggression! Björnen vill bara försäkra sig om att du inte utgör ett hot mot den.

Björnen är stressad Björnen står eller sitter och gungar med huvudet fram och tillbaka medan den tittar åt ditt håll utan att se direkt på dig. Det här beteendet kan följas av att björnen gäspar, gnyr, dreglar och slår ihop käkarna så att det smäller i tänderna. *Björnen visar att den är störd och orolig av din närvaro.*

Björnen är irriterad En björn som står och tittar på dig rakt framifrån visar en mer aggressiv hållning än en björn som tittar på dig från sidan eller i en sned vinkel. Björnen slänger med huvudet som förut, men beteendet följs av att den stampar i marken med en eller båda tassarna i din riktning. Den kan också gå fram och tillbaka på platsen. Blir

FOTO: STAFFAN WIDSTRAND

Hur kan man undvika konfrontationer mellan människor och björnar?

Om man kan undvika att överraska en björn undgår man även den absolut största risken för att hamna i en konfliktsituation med björn.

Prata och gör ljud så att björnen hör dig Björnar har välutvecklade sinnen, men kan ändå överrumplas av någon som kommit tyst med vinden mot sig. Det kan gälla jägare och fiskare som smyger tyst, såväl som vandrare, bärplockare, joggare, med flera. Vid brusande vattendrag finns risken att björnen inte hör dig trots att du gör ljud. Om du känner dig osäker kan du se till att gå i sällskap eftersom flera människor alltid låter mer än en.

Rör dig med vinden så att björnen känner din lukt En björn som har fått vittring av dig blir inte överraskad.

Nyfiken, undersökande björn. Björnen ställer sig på bakbenen för att överblicka en situation bättre.

den ännu mer stressad kan den hoppa med frambenen mot en stubbe, tuva eller liknande eller ta ett hopp framåt med benen hårt spända samtidigt som den fortsätter att då och då slänga med huvudet, gäspa, gny och klappa med käkarna. *Det här är tydliga signaler på att björnen uppfattar dig som ett hot och att den vill att du ska försvinna.*

Björnen är aggressiv och hotande

Björnen kan fortfarande visa alla de tidigare beskrivna beteendena, men den tittar direkt på dig. Den kan slå mot träd eller kvistar som en överslagshandling, men det är dig den är irriterad på. *I en sådan här situation har du passerat gränsen för vad björnen tål och hamnat alldeles för nära.*

Om björnen fortsätter att känna sig hotad kommer den att upphöra med huvudskakandet och ljuden. Kroppen spänns och huvudet sänks. Beteendet följs ofta av en skenattack.

Vid en skenattack gör björnen ett utfall och kommer rusande mot dig. Sedan kan den antingen stanna upp helt nära dig och eventuellt stampa med tassarna i marken eller slå mot en buske, eller bara springa förbi dig på kort avstånd. Detta är mycket obehagligt och det är svårt att bedöma om björnen ska göra en skenattack eller ett verkligt angrepp när den är på väg emot dig. Förmodligen blir många björnar som utför skenangrepp skjutna av jägare som tror att de ska bli anfallna.

FOTO: MAGNUS KRISTOFFERSSON

Färska björnsår. Är du beredd på ett möte?

Lär dig känna igen spårtecken av björn Färska spår, spillning, rivmärken på trädstammar och uppgrävda myrstackar kan vara tecken på att det finns björn i närheten. Är du beredd på ett möte?

Björnar gräver ofta ut iden i stora, övervuxna myrstackar. Ligger det en björn där?

Korpar och lukt kan vara tecken på att ett kadaver finns i närheten. Björnar tycker mycket om kadaver och om en björn får vittring på ett så vill den dit. Vill du?

Gör mat och skräp oåtkomliga för björnar Björnar har ett välutvecklat luktsinne och allt som luktar kan locka dem. Friluftsutövare bör städa undan

matrester och sopor runt tältplatsen eller stugan i områden med mycket björn.

Om jägare lämnar jaktbyten (oftast älg) i björntäta områden ute över natten är det inte ovanligt att björnar hittar dem. Detta kan innebära både förstört kött och oönskad kontakt mellan jägare och björnar. Byten bör därför transporteras ut ur terrängen så fort som möjligt. Jaktbyten och slaktrester bör inte förvaras eller lämnas utomhus i närheten av jaktkojor.

Mata aldrig björnar!

Var uppmärksam i tät terräng

Björnen kan känna sig trygg inne i tät vegetation och stannar gärna kvar bland buskar och träd. Var medveten om att snåren kan gömma en björn och att ni kan hamna väldigt nära varandra.

Lägg märke till hundens beteende

Om du har hund med dig kan du ge akt på hundens signaler. Är de normala? Vad signalerar hunden? Lyssna noga till hundens skall. Avviker det från det normala? Ser du vad hunden skäller på? Det kan vara en björn!

Om du inte jagar med hunden ska du ha ordentlig uppsikt över din hund. Kom ihåg att hundar ska hållas under sådan tillsyn att de hindras från att löpa lösa i marker där det finns vilt 1 mars - 20 augusti (Jaktlagen §6).

Skjut inte på björnen! Om du är beväpnad med ett skjutvapen: Skjut inte! Det är mycket vanskligt att skjuta en björn rakt framifrån. Björnens vitala område (hjärta och lungor) är konformat mot halsroten och skyddas av kraftiga bogar och huvudet. Bröstpåret blottas aldrig på en anfallande björn. Ett skott mot hjärnan är ytterst riskabelt – hjärnan motsvarar en tennisboll i storlek. För att få en träff ska man alltså kunna skjuta en tennisboll som studsar fram i en hastighet av 45-60 km/h.

Avstå från att skjuta över huvudet. I de allra flesta fall gör björnen bara ett skenangrepp. Blir den däremot skadskjuten är risken stor för att den kan bli livsfarlig!

FOTO: STEINAR WIKAN

Hur ska man bete sig om man möter en björn?

En björn på längre håll (mer än 100 m)

Visa respekt för den och gå därifrån. Provocera den inte genom att gå närmare. Även om en björn ser "snäll" ut så reagerar den på en människa som kommer innanför ett visst avstånd. Hur långt det avståndet är varierar från björn till björn. Om vindriktning och terräng gör det möjligt kan den som vill betrakta björnen på längre håll (helst över 200 m) utan att påverka situationen negativt.

En björn på kortare avstånd (mindre än 100 m)

Försök tolka björnens sinnesstämning genom dess kroppsspråk. Verkar björnen stressad eller är den bara nyfiken på vem du är?

Om björnen är nyfiken eller osäker

Ge dig till känna så att björnen förstår att du är där. Säg något i samma tonfall som när du pratar med en människa. Ropa inte. Det kan framkalla aggression. Försök se till att björnen får vittring av dig. Om björnen kommer emot dig kan du göra dig stor genom att hålla upp händerna i luften ovanför dig samtidigt som du fortsätter prata och drar dig tillbaka. Gå långsamt baklänges samma väg som du kom.

Om björnen är stressad Ändra genast din riktning i förhållande till björnen så att du inte står riktad rakt emot den. Rör dig sedan sakta bort från björnen medan du talar till den i normalt röstläge. Genom att vända dig åt sidan visar du björnen att du är undergiven och att du inte utgör något hot. När du rör dig bort från björnen blir detta ännu tydligare. Spring inte. Du kan aldrig springa ifrån en björn och hastig flykt kan framkalla jakt- eller lekbetaende hos björnen. Björnar kan klättra i träd, så fortsatt gå undan på marken.

Om björnen är irriterad Vänd dig så att du är riktad åt sidan om björnen. Håll den under uppsikt, men undvik ögonkontakt. Rör dig långsamt bort från björnen. Tala med lugn röst till

FOTO: STEINAR WIKAN

björnen så att den vet var du är och vart du går. Du kan visa dig ännu mer undergiven genom att huka dig.

Om björnen blir aggressiv och hotande

Backa genast tillbaka! Håll koll på björnen, men undvik ögonkontakt. Rör dig långsamt från platsen. Spring inte! Tala till björnen med lugn röst.

Om björnen gör en skenattack

Stanna kvar på platsen eller backa några steg. Björnen kommer nästan alltid att vika av eller stanna en liten bit framför dig. Håll dig lugn! Ge dig till känna så att björnen vet vem du är genom att prata högt och tydligt. Kasta eventuellt något föremål framför björnen för att distrahera den. Visa sedan att du inte hotar björnen genom att dra dig undan, bort från björnen. Björnen lugnar sig oftast efter ett tag, men det händer att den gör flera skenattacker innan den slutar.

Om björnen ger sig på dig Läg dig ner och spela död för att visa att du inte längre är ett hot mot björnen. Ligg på mage eller i fosterställning och försök skydda nacke och huvud med händerna. En ryggsäck är ett bra skydd. Håll dig så lugn och stilla som möjligt. Björnen går som regel sin väg när den förstår att du inte utgör ett hot mot den och avslutar oftast sitt angrepp efter några tiotal sekunder.

Om björnen inte avbryter sitt angrepp efter någon minut bör du kämpa emot med alla krafter. Slå på den med tillgängliga vapen, till exempel en sten, kniv eller annat föremål. Sikta på björnens ögon, nos och huvud. Predationsangrepp (då människor jagas som bytesdjur) har inte registrerats i Skandinavien det senaste århundradet. De har dock skett vid ett fåtal tillfällen i andra delar av världen (t ex Nordamerika och Sibirien).

Slutord

Vi hoppas att du har fått svar på en del frågor och att kunskapen om björnens beteenden bidrar till ett aktivt och säkert friluftsliv i björnområden. Skandinaviska Björnprojektet, som startade 1984, har genomfört flera studier om björnar och människor. Forskarna bär aldrig vapen i fält utom vid sövningar av björn, eftersom björnar inte är farliga om man bara håller sig till de råd som presenterats här i broschyren. 2006 inleddes nya studier om hur björn reagerar på mänsklig närvaro. Besök Björnprojektets webbplats på www.bearproject.info.

Mer att läsa

Björnen: Viltet, Ekologin och Människan. Sandegren & Swenson. Svenska Jägareförbundet 1997

Är björnen farlig? Skandinaviska Björnprojektet 2000

Björnmöten. Vad jägaren bör känna till om björn vid jakt på älg, småvilt och björn. Svenska Jägareförbundet och Naturvårdsverket 2005

Björnsplinning – insamling till DNA-analys. Viltskadecenter och Naturvårdsverket 2006

Björnen i Sverige. Rapport från Skandinaviska Björnprojektet till den svenska rovdjursutredningen. Sahlén, m fl. Skandinaviska Björnprojektet 2006-4

Information från Viltskadecenter

Om du möter en björn. Viltskadecenter, Skandinaviska Björnprojektet och Svenska Jägareförbundet

Leva med björn: Att bo i björnområden. Viltskadecenter 2006

Leva med björn: Biodling i björnområden. Viltskadecenter 2006

Produktionsansvariga

Maria Levin och Jens Karlsson (Viltskadecenter), Scott Brainerd (NINA), Martin Smith (Bioforsk) och John Linnell (NINA).

ISBN 13: 978-91-975002-6-5

ISBN 10: 91-975002-6-7

Detta faktablad är ett samarbete mellan Viltskadecenter i Sverige, NINA (Norsk Institutt for Naturforskning) och Bioforsk (en institution under det norska Landbruks- og matdepartementet).

Tel: 0581 920 70
www.viltskadecenter.se

Tel: (+47) 73 80 14 00
www.nina.no

Tel: (+47) 464 13 600
www.bioforsk.no/svanhovd